

az én magyarázatomat valószínűtlennek, erőltetettnek jelentette ki, de én mindamellett fönntartom ma is és — nem akarván magamat megismételni — egyszerűen az idézett helyre utalok. Most csak azt akarom kiemelni, hogy a XVII. században (l. NySz.) a *fönnhéjaz* volt a szokottabb alak s a személyragos *héja* alak továbbképzése (*fönnhéjaz*) a XVIII. században kezdte amazt kiszorítani, míg végre a XIX-ikben teljesen ki is szorította.

használni. Ennek régi érteime (haszonra lenni, hasznát venni) a *haszon* névszó személyragos alakjából, a *haszna*-ból van továbbképezve s mellette a *haszon-olni* sohasem kelt életre.

A névszónak ily továbbképzése az *aljazni* és a tájnyelvi *tejezni* (Zilah vidékén *tejezni*) ige is (Vö. MTSz.).

Hangol, hangulat. A *hangol* ige eredetileg mást jelentett, mint ma. „Most is füleiben *hangol* csergedező békójának pengése.“ „Az evangeliumnak szózatya és *hangolása*.“ (XVII. sz. NySz.) „*Hangolok*: sono, tono“ MA, — Clango: Trombitálok, *Hangolok* PP.

Mai értelmében (zongorát, hegedűt stimmelni) Vörösmarty használta először.* Ő előtte Márton szótárában (még 1816-ban is) „feligazítani“, 1823-ban pedig „feligazítani vagy felhangozni a muzsika hurjait.“ Vörösmarty-szava megvan már 1835-ben több származékával együtt: „hangoló, hangoló kalapács, kulcs és hangolás“ (Tud. Társ. Szt.). A „stimmung“ átvitt érteime itt még „lelki helyezet“; a „verstimmung“ azonban már *elhangolás*, a hegedűről pedig *elhangolás*. A *hangulat* először Kunossnál 1843-ban (Szfüz.). Így lesz azután Ballaginál 1854-ben: „Stimmung = 1. *hangolás*; 2. átv. ért. (mint tárgy) *hangulat*, lelki helyezet.“ Ugyanó 1857-ben rendet szeretne csinálni s a *hangulat*nál visszaült a *hangolatra* s ugyanezt teszi Teljes Szótárában, sőt még 1890-ben is. CzF. is jobban szeretné, ha a kedélyállapotot is *hangolat*nak mondanók, noha bevallja, hogy a *hangulat* szokottabb. Az *o* és *u* harcza az utóbbi javára dönt el: KeiB. és SimB. már nem is említik a *hangolatot*, noha „a jó kedvre *hangol*, a *lehangol*, *lehangoltság*“ mellett bizony furesa a *hangulat*.

Szarvas Gábor 1881-ben egy jóízű cikkben (Nyr. X. 506) így jellemezte az akkori hírlapok nyelvét:

„Ma már nem szíves, hanem szívélyes kézzszorítással búcsúznak; nem nyájasan, hanem szívélyesen mosolygunk. Szobánk nem barátságos, hanem otthonos. Többé nem vig elmével, hanem jó kedélyben vagyunk; nem kedvetlenek, rossz kedvben, hanem rossz *hangulatban* vagyunk stb.“

Noha a *hangulat* szót az egész irodalom elfogadta s a Nyelvőr is ott, a hol szükség volt rá, folyvást élt vele, az akkoriban megindult Bp. Hírl. annyira szívére vette Szarvas Gábornak csak egy bizonyos esetre szóló intelmét, hogy nyomban kiadta a munkatársaknak a parancsolatot: a *hangulat* szót soha semmi szín alatt sem szabad használni, s a hol a németben „stimmung“-ot látnak, *kedvet* kell írni helyette. E kedves intézkedés furesa következményeit igen világosan előadta P. E. († Puky József, nyug. min. tanácsos) a MNy. IX. kötetében (280. l.) „Budapesti Hírlap nyelvéről“ írt cikkében.

* *Hangol*, qui hanc vocam primus in medium produxit, erat Vörösmarty (Bugát, Szóhalm. 174).

A Bp. Hirl. halálos ítélete cseppet sem ártott a *hangulat* egészségének, sőt még jobban megerősödött s azóta a *hangulatos* melléknévben tovább is fejlődött.

Megmarad-e a *hangulat* szó, vagy a *hangolat* (talán más) utoljára is ki fogja szorítani. Ki tudná ezt. A szók életéről is bajos jövőndőt mondani. Lám Kazinezy 1803-ban így írt Szentgyörgyinek (Lev. 3:172): „Bizony Debreczen mondhatja a mit akar, de a Secretarius csakugyan örökkön örökké Titoknok marad, Debreczennek a Grammatikusai protestálhatnak, a hogy nékiek tetszik.“

Es íme, a *titkár* mily hamar végkép kiszorította!

SZILY KÁLMÁN.

Tövé. Arany Murány ostromában (I. 108.) a várról ezt mondja: „Kemény a te bérczed, magas és meredek, *Falaid tövérek*, megvehetetlenek“. Ez a szó tndtommal csak egyetlenegyszer fordul elő irodalmunkban, még pedig e helyen. A szótárak nem tudnak róla, Virág és Szendrei szalontai tájszógyűjtései sem. Csupán CzF. említi forrás nélkül: „*Tövé*, a „kövér“ szónak tájdivatos módosulata, mint *köp* a székeleyknél *tóp*. Különbözik az „ösztövé“ szóban előforduló „tövé“-től.“

Van-e valahol még egy adat rá? Én azt gyanítom, hogy CzF. Aranyból vette; de honnan vette Arany? Talán nem is a *kövé*-nek változata, hanem a *töves* szónak rokona, a *tő*-, *töv*- származéka avval a bizonyos -ár, -ér képzővel? A Murány Ostroma III. szakaszában (60. v.) azonos kapcsolatban a *töves* szót olvassuk kitűnő magyarázó meghatározással: „[Veselényi] megállt pihenni, hol a *töves falak* | A szirtkaponyába gyökért bocsátanak“. E szerint a *tövé* jelentése nem *kövé*, *vaskos*, *temérdek* volna, hanem *erős töv*, *szilárd alapú*.

TOLNAI VILMOS.

Uzmi. (MNy. 1918. évf. 209. l.): „Mezőtúron am. fősvény. Erre a szóra eddig csak ez az egy adatunk volt...“ Nem, mert: 1. Simonyi a MNy. 1917. évf. 122. l. két adatot közöl A Sámuel könyveiből; 2. ugyanott hivatkozik Borsos Károly mezőtúri főgimn. igazgató értelmezésére: „piszkos, rendetlen, hanyag, semmivel sem törődő“; 3. ugyanott a 132. lapon olvasható az én szalontai tájszavaim közt: „toprongyos ember“; 4. ugyanott a 181. lapon Huhn Gyula közli a torontálmegyei Alsóelemérről: „toprongyos, rongyos“ jelentésben.

SZENDREY ZSIGMOND.

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK.

Soós János magyarnyelvű protestatioja Zólyom vármegye régi jegyzőkönyvében (1581).

Zólyom vármegye jegyzőkönyveinek II. kötetében a 170—171. lapon következő magyarnyelvű feljegyzés olvasható:

Causa Joannis Soos Junioris de Polthar contra nobiles Benedictum, Prekopium, Georgium, Casparem et Matthiam Prekop levata. Pro A(ctore) Franciscus Welezdý. pro I(ncatto) Jonas Bohus. Anno domini 1581 personaliter ad nonealtam* Sent Iwan hawanak masodýk

* T. i. a felperes. ifj. Soós János, zólyommegyei birtokos és volt alispán, kinek nevében ügyvédje, Welezdý Ferencz beszél.